

Het schavot & de schrijver

De doodstraf - geen fatsoenlijk mens is er voor. Dat wil zeggen: niemand met verstand en gevoel die ooit een executie heeft bijgewoond, kan ooit nog achter de doodstraf staan. Wie het hier niet mee eens is, leze George Orwell en José Mariano de Larra.

Door Sebas Faber

Hoewel de executie een populair motief is in de wereldliteratuur - van Jezus' kruisiging tot de openingszin van *Honderd jaar eenzaamheid* - wordt de terechtstelling zelden als ooggetuigeverslag gepresenteerd. Ik ken tenminste maar twee gevallen: *A Hanging* van George Orwell en *Un reo de muerte* van Mariano José de Larra, een Spaanse romanticus die zich op 13 februari 1837 op 27-jarige leeftijd door het hoofd schoot.

'It was in Burma, a sodden morning of the rains' opent Orwells essay. Orwell, Brits officier in dienst van de Imperial Police, woont de terechtstelling bij van een ter dood veroordeelde gevangene, een hem onbekende Hindoe. De man wordt uit zijn cel gehaald en aan het hoofd van een kleine stoet naar de galg geleid. Orwell, die vlak achter de gevangene loopt, slaat deze onwillekeurig gade. 'He walked clumsily with his bound arms, but quite steadily, with that bobbing gait of the Indian who never straightens his knees.' Één keer stapt de Burmaan zelfs even opzij om niet in een plas te lopen. En plots begint bij Orwell iets te dagen waar hij tot dan toe nooit bij had stilgestaan: 'It is curious, but till that moment I had never realized what it means to destroy a healthy, conscious man. When I saw the prisoner step aside to avoid the puddle I saw the mystery, the unspeakable wrongness, of cutting a life short when it is in full tide.'

Orwell vervolgt zijn verhaal met een gedetailleerde beschrijving van de executie in zijn typerende, afstandelijke stijl. Maar het kwaad is al geschied. Samen met Orwell voelt de lezer zich nu benauwd, schuldig en beschaamd; met die ene gedachte over de 'unspeakable wrongness' van de institutioneel veroorzaakte dood, wordt de hele executie tot een belachelijke vertoning, verandert de tekst in een aanklacht tegen de doodstraf en zijn wij allemaal medeplichtig. Orwell is zo streng voor zichzelf dat hij die houding overbrengt op zijn publiek. Als hij zich schuldig voelt, dan zijn lezers ook. Larra is een heel ander type. Beiden houden

zich bezig met maatschappijkritiek. Maar waar Orwell bescheiden is, is Larra arrogant. Orwell schrijft integere aanklachten, Larra fulmineert. Mariano José de Larra is een Spaanse Multatuli: uit zijn teksten spreekt tegelijkertijd een groot rechtvaardigheidsgevoel, enorme arrogantie en onmiskenbare minachting voor het publiek. Die minachting strookt slecht met het even onmiskenbare verlangen om door dat publiek erkend te worden. Maar ondanks de grote verschillen tussen Orwell en Larra - en afgezien van het feit dat de één een negentiende-eeuwse Spanjaard was en de ander een twintigste-eeuwse Brit - hebben ze veel gemeen. Ook Orwell heeft een arrogante zijde; hij kon behoorlijk betweterig zijn en slaat zo nu en dan een moraliserende toon aan. Maar ook hiervan is hij zich bewust. In *Why I Write* geeft hij toe dat één van zijn belangrijkste drijfveren om schrijver te worden 'sheer egoism' is, om vervolgens te verklaren: 'All writers are vain, selfish and lazy'.

De hooghartige Larra kent gelijksoortige momenten van inkeer en meedogenloze zelfanalyse, vooral tegen het einde van zijn leven. In het huiveringwekkende essay *La nochebuena de 1836* 'Kerstavond 1836' voert hij zijn beidiende op als alter ego van zichzelf en gunt hij de lezer een blik in de diepste en zwartste krochten van zijn ziel. 'Jij bent geletterde en schrijver,' laat hij zich door zijn knecht toesnauwen, 'maar wat word je gekweld in je gevoel van eigenliefde, dat dagelijks knauwen krijgt door de onverschilligheid van sommigen, de afgunst van anderen, en de wrok van velen! Om grappig gevonden te worden, zou je een vriend belachelijk maken - als je vrienden had - en berouw weiger je te hebben. (...) Je noemt jezelf liberaal (...), maar de dag dat je de zweep bemachtigt zal je even hard geselen als je zelf gegeseld bent.'

In een essay uit 1835 met de simpele titel *Un reo de muerte* (Een ter dood veroordeelde) beschrijft Larra een executie in negentiende-eeuws Madrid. Net als Orwell, doet de doodstraf de liberale Larra gruwen. Maar de twee essays vertonen meer overeenkomsten; zo dramatiseren beide schrijvers het moment

Illustratie: Gustave Doré

van sterven, dat bij een terechtstelling, in tegenstelling tot een natuurlijke dood, tot op de minuut te voorspellen is. 'Ik keek op de klok,' schrijft Larra, 'tien over twaalf; de man was nog in leven... Het volgende moment weerklonk er een onheilspellende klokslag van San Millán over het plein; de man bestond al niet meer; het was nog geen elf over twaalf.' En Orwell: in two minutes, with a sudden snap, one of us would be gone - one mind less, one world less.'

Zowel Orwell als Larra beschrijven de executie niet alleen als onnatuurlijk, ook vinden zij het een groot onrecht. Dat de doodstraf deel uitmaakt van het geldend rechtssysteem doet niets aan die overtuiging af: het is en blijft een misdaad. En waar een misdaad wordt gepleegd, is een schuldige aan te wijzen. Op dit punt gaan Larra en Orwell uiteen. Voor Larra is het duidelijk wie er verantwoordelijk is: de maatschappij, het volk, de onvolkomen aard van de mens. Categorieën waartoe hij zichzelf in dit geval niet rekent; hij oordeelt als buitenstaander. 'Men kan niet leven zonder doodsinstrumenten! Dat zegt overigens weinig positiefs over de maatschappij en de mens. (...) Een wezen als de mens, dat niet leven kan zonder te doden, is zo brutaal, zo onbegrijpelijk ijdel om te doen of hij volmaakt is!' Voor Orwell is ook 'het systeem' verantwoordelijk,